

INKLYUZIV TA'LIM VA UNING AFZALLIKLARI: ALOHIDA TA'LIM EHTIYOJLARI BO'LGAN BOLALAR UCHUN IMKONIYATLAR

Alisherova Maftuna Davron qizi.

Toshkent kimyo xalqaro universiteti

“Maxsus pedagogika ” yo'nalishi.

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqolada inklyuziv ta'limning mazmun-mohiyati, uning asosiy tamoyillari va alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun yaratadigan imkoniyatlari yoritilgan. Inklyuziv ta'lim har bir bolaning individual xususiyatlari, qobiliyati va ehtiyojlarini hisobga olgan holda sifatli ta'lim olishini ta'minlashga qaratilgan. Maqolada inklyuziv ta'limning afzalliklari, bolalarning ijtimoiy moslashuvi, tengdoshlari bilan muloqot qilishi, mustaqillik ko'nikmalarini rivojlantirishi hamda jamiyatga integratsiyalashuvidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, inklyuziv ta'limni tashkil etishda pedagoglar, ota-onalar, psixologlar va maxsus pedagoglarning hamkorligi, ta'lim muassasalarida qulay shart-sharoitlar yaratish hamda mavjud muammolarni bartaraf etish yo'llari ko'rib chiqiladi. Maqolaning asosiy maqsadi inklyuziv ta'limni rivojlantirish orqali har bir bolaning ta'lim olish huquqini ta'minlash va uning imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish zarurligini asoslashdan iborat.*

Kalit so'zlar: *inklyuziv ta'lim, alohida ta'lim ehtiyojlari, teng imkoniyatlar, maxsus pedagogika, ijtimoiy moslashuv, individual yondashuv, pedagogik qo'llab-quvvatlash, ta'lim sifati.*

АННОТАЦИЯ: *В данной статье рассматриваются сущность инклюзивного образования, его основные принципы и возможности, которые оно предоставляет детям с особыми образовательными потребностями. Инклюзивное образование направлено на обеспечение равного доступа к качественному образованию с учётом индивидуальных особенностей, способностей и потребностей каждого ребёнка. В статье анализируются*

преимущества инклюзивного обучения, его роль в развитии коммуникативных навыков, социальной адаптации, самостоятельности и интеграции детей в общество. Особое внимание уделяется сотрудничеству педагогов, родителей, психологов и специалистов специального образования, созданию доступной образовательной среды и преодолению трудностей, возникающих в процессе организации инклюзивного обучения. Цель статьи заключается в обосновании необходимости развития инклюзивного образования для реализации права каждого ребёнка на образование и раскрытия его индивидуального потенциала.

Ключевые слова: *инклюзивное образование, особые образовательные потребности, равные возможности, специальная педагогика, социальная адаптация, индивидуальный подход, педагогическая поддержка, качество образования.*

ABSTRACT: *This article examines the concept of inclusive education, its fundamental principles, and the opportunities it provides for children with special educational needs. Inclusive education aims to ensure equal access to quality education by considering each child's individual characteristics, abilities, and learning needs. The article discusses the benefits of inclusive education, particularly its role in developing communication skills, promoting social adaptation, fostering independence, and supporting children's participation in society. Special attention is given to cooperation among teachers, parents, psychologists, and special education professionals, as well as to creating accessible learning environments and addressing challenges in implementing inclusive education. The main purpose of the article is to demonstrate the importance of developing inclusive education to protect every child's right to education and help them reach their individual potential.*

Keywords: *inclusive education, special educational needs, equal opportunities, special pedagogy, social adaptation, individual approach, educational support, quality of education.*

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimini takomillashtirish, barcha bolalar uchun teng imkoniyatlar yaratish va har bir bolaning individual rivojlanishini qo'llab-quvvatlash muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Har bir bola jismoniy, aqliy, hissiy va ijtimoiy rivojlanish xususiyatlaridan qat'i nazar, sifatli ta'lim olish huquqiga ega. Shu sababli inklyuziv ta'lim zamonaviy pedagogikaning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida rivojlanib bormoqda. Inklyuziv ta'lim — bu alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarning boshqa tengdoshlari bilan birgalikda ta'lim olishi, rivojlanishi va ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishi uchun zarur sharoitlarni yaratishga qaratilgan ta'lim tizimidir. Bunda bolaning imkoniyatlari, qobiliyatlari va individual ehtiyojlari hisobga olinadi. Inklyuziv ta'limning asosiy maqsadi bolalarni mavjud ta'lim tizimiga shunchaki jalb qilish emas, balki ta'lim muhitini har bir bolaning ehtiyojlariga moslashtirishdir. Bunday yondashuv bolalarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi, tengdoshlari bilan munosabatlarini rivojlantiradi va jamiyatda o'z o'rnini topishiga yordam beradi. Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar deganda eshitish, ko'rish, nutq, intellektual rivojlanish, tayanch-harakat tizimi yoki boshqa rivojlanish xususiyatlari sababli ta'lim jarayonida qo'shimcha yordam va moslashtirilgan sharoitlarga ehtiyoj sezadigan bolalar tushuniladi. Ularning ehtiyojlari bir-biridan farq qilishi mumkin. Shuning uchun ta'lim jarayonida individual yondashuv muhim ahamiyatga ega.

Inklyuziv ta'limning mazmuni va asosiy tamoyillari

Inklyuziv ta'lim insonparvarlik, tenglik, hamkorlik va bolaning shaxsiy xususiyatlarini hurmat qilish tamoyillariga asoslanadi. Uning samarali tashkil etilishi nafaqat alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar, balki barcha o'quvchilarning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Inklyuziv ta'limning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

Teng imkoniyatlarni ta'minlash. Har bir bola ta'lim olish, bilim egallash va o'z qobiliyatlarini rivojlantirish uchun teng imkoniyatlarga ega bo'lishi kerak. Individual yondashuv. O'quvchilarning bilim darajasi, rivojlanish xususiyatlari va ta'lim ehtiyojlari hisobga olinib, mashg'ulotlar moslashtiriladi. Kamsitishga yo'l

qo'ymaslik. Bolalar o'zlarining rivojlanish xususiyatlari sababli ta'lim jarayonidan chetda qolmasligi, ularga nisbatan hurmat va adolat tamoyillari asosida munosabatda bo'linishi lozim. Qulay ta'lim muhitini yaratish. Ta'lim muassasasida jismoniy, axborot va kommunikativ to'siqlarni kamaytirish, zarur texnik vositalar va pedagogik yordamni tashkil etish muhimdir. Hamkorlikni rivojlantirish. O'qituvchi, maxsus pedagog, logoped, psixolog, ota-ona va boshqa mutaxassislar bolaning rivojlanishi yo'lida hamkorlik qilishi kerak. Ijtimoiy faollikni qo'llab-quvvatlash. Har bir bolaning darslarda, guruh ishlarida, sport, ijodiy mashg'ulotlar va maktab tadbirlarida qatnashishi uchun sharoit yaratiladi. Mazkur tamoyillarni amalga oshirish orqali bolalar o'rtasida o'zaro hurmat, mehr-oqibat, bag'rikenglik va hamkorlik munosabatlari shakllanadi.

Inklyuziv ta'limning alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun afzalliklari

Inklyuziv ta'limning afzalliklari bolalarning akademik bilimlari bilan cheklanmaydi. Ularning nutqiy, ijtimoiy, hissiy va kundalik hayot ko'nikmalarini rivojlantirishda ham muhim o'rin tutadi. Ta'lim olish imkoniyatlarining kengayishi

Inklyuziv ta'lim alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarning o'z yashash hududidagi ta'lim muassasasida, zarur yordam va moslashtirishlar bilan bilim olishiga imkon yaratadi. O'quv materiallarini soddalashtirish, topshiriqlarni turlicha shaklda berish, ko'rgazmali vositalardan foydalanish va qo'shimcha vaqt ajratish bolaning ta'lim jarayonida faol ishtirok etishiga yordam beradi. Masalan, eshitishda qiyinchiligi bo'lgan o'quvchiga dars vaqtida vizual materiallar, yozma ko'rsatmalar va zarur hollarda imo-ishora tili tarjimasini taqdim etilishi mumkin. Ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun yirik shriftli, Brayl yozuvidagi materiallar yoki ovozli axborot vositalaridan foydalanish mumkin.

Ijtimoiy moslashuvning rivojlanishi. Inklyuziv ta'lim bolalarning jamiyatga moslashishi va tengdoshlari bilan munosabat o'rnatishiga ko'maklashadi. Birgalikdagi mashg'ulotlar davomida bolalar bir-birini tushunish, yordam berish, fikr almashish va jamoada ishlashni o'rganadilar. Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan

bola sinfdoshlari bilan birgalikda topshiriq bajarganda, uning muloqot qilish va ijtimoiy vaziyatlarda o'zini tutish ko'nikmalari rivojlanishi mumkin. Buning uchun pedagog sinfda do'stona muhit yaratishi, bolalarni hamkorlikka jalb qilishi va hech bir o'quvchining chetda qolishiga yo'l qo'ymasligi kerak.

Nutq va kommunikativ ko'nikmalarning rivojlanishi. Inklyuziv ta'lim jarayonida bolalar o'z fikrlarini ifodalash, savol berish, suhbatdoshini tinglash va boshqalarning fikrini tushunish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Ayniqsa, nutq rivojlanishida qiyinchiliklari bo'lgan bolalar uchun logopedik mashg'ulotlarni sinfdagi faoliyat bilan uyg'unlashtirish muhimdir. Rasmlar, predmetlar, imo-ishoralar, muqobil kommunikatsiya vositalari va dialogli o'yinlardan foydalanish muloqotga bo'lgan ehtiyojni qo'llab-quvvatlaydi. Masalan, bola og'zaki nutqda qiynalsa, u rasmlar kartochkalar orqali o'z xohishini bildirishni o'rganishi mumkin. Keyinchalik pedagog ushbu vositalar yordamida bolaning muloqot imkoniyatlarini kengaytirishga yordam bo'luvchining chetda qolishiga yo'l qo'ymasligi kerak.

Mustaqillik va o'ziga bo'lgan ishonchni oshirish. Inklyuziv ta'lim bolaning o'z imkoniyatlarini namoyon etishi, qaror qabul qilishi va kundalik vazifalarni mustaqil bajarishga yordam berishi mumkin. Pedagog bolaga vazifani bajarishda zarur yordam ko'rsatishi, biroq uning o'rniga barcha ishni bajarib bermasligi lozim. Masalan, intellektual rivojlanishida qiyinchiliklari bo'lgan o'quvchiga dars anjomlarini tayyorlash, buyumlarini tartibga keltirish va oddiy topshiriqlarni bosqichma-bosqich bajarish o'rgatiladi. Bunday mashqlar mustaqillik ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Bag'rikenglik va insoniy fazilatlarni shakllantirish. Inklyuziv ta'lim barcha o'quvchilarda insoniylik, mehribonlik, sabr-toqat, o'zaro hurmat va boshqalarning farqlarini qabul qilish kabi fazilatlarni rivojlantirishga yordam beradi. Bolalar har bir insonning qobiliyati va ehtiyojlari turlicha ekanini tushunib boradilar. Natijada kamsitish va salbiy munosabatlarning oldini olish, do'stona sinf muhitini yaratish uchun imkoniyat kengayadi. Shuni ta'kidlash kerakki, bu natijalar o'z-o'zidan

yuzaga kelmaydi. Ular pedagogning to'g'ri yondashuvi, bolalar o'rtasidagi sog'lom munosabatlar va maktab tomonidan ko'rsatiladigan qo'llab-quvvatlashga bog'liq.

O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirish va alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarning huquqlarini ta'minlash uchun muhim huquqiy asoslar mavjud.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 2023-yilda yangi tahrirda qabul qilingan Konstitutsiyaning 50-moddasida har kimning ta'lim olish huquqi belgilangan. Unda alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan bolalar uchun ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'lim va tarbiya ta'minlanishi ham nazarda tutilgan.

“Ta'lim to'g'risida”gi Qonun. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O'RQ-637-son Qonuni ta'lim tizimining asosiy huquqiy tamoyillarini belgilaydi. Qonunda inklyuziv ta'limning mazmuni va alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun ta'lim olish imkoniyatlarini ta'minlash masalalari aks etgan.

“Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida”gi Qonun. 2020-yil 15-oktabrda qabul qilingan O'RQ-641-son Qonun nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini himoya qilish, ularning jamiyat hayotida teng ishtirok etishi va ta'lim olishi bilan bog'liq masalalarni tartibga soladi.

BMTning Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi. O'zbekiston ushbu xalqaro konvensiyani 2021-yilda ratifikatsiya qilgan. Konvensiyaning 24-moddasi nogironligi bo'lgan shaxslarning ta'lim olish huquqini e'tirof etadi va inklyuziv ta'lim tizimini rivojlantirishni nazarda tutadi.

Ushbu huquqiy hujjatlar inklyuziv ta'limni tashkil etish, bolalarning huquqlarini himoya qilish va ta'lim muassasalarida teng imkoniyatlarni yaratish uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta'lim zamonaviy ta'lim tizimining insonparvarlik va tenglikka asoslangan muhim yo'nalishidir. Uning asosiy vazifasi alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarning ta'lim olish huquqini ta'minlash, individual imkoniyatlarini rivojlantirish va jamiyat hayotida faol ishtirok etishi uchun sharoit yaratishdan iborat.

Inklyuziv ta'lim orqali bolalarning bilim olish, muloqot qilish, ijtimoiy moslashish va mustaqil hayotga tayyorlanish imkoniyatlari kengayadi. Shu bilan birga, boshqa o'quvchilarda ham bag'rikenglik, hamdardlik, hamkorlik va insoniy qadriyatlarga hurmat kabi fazilatlar shakllanishi mumkin. Inklyuziv ta'limning samaradorligi pedagoglarning kasbiy mahorati, ota-onalarning ishtiroki, mutaxassislar hamkorligi, qulay ta'lim muhiti va jamiyatning munosabatiga bog'liq. Shu sababli inklyuziv ta'limni rivojlantirish barcha manfaatdor tomonlarning birgalikdagi faoliyatini talab etadi. Har bir bolaning imkoniyati, qobiliyati va ehtiyojini hurmat qilish orqali ta'lim tizimini yanada adolatli, qulay va samarali qilish mumkin. Zero, bolaning rivojlanish xususiyatlari uning bilim olish, do'stlar orttirish va jamiyatda munosib o'rin egallash huquqini cheklamasligi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR;

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Yangi tahrir. 2023-yil.

O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O'RQ-637-son "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.

O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 15-oktabrdagi O'RQ-641-son "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida"gi Qonuni.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya. 1989-yil.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiya. 2006-yil, 24-modda.

UNESCO. The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education. Paris, 1994.

UNESCO. A Guide for Ensuring Inclusion and Equity in Education. Paris, 2017.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi PQ-4860-son "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori.